

ВІДГУК

опонента – професора, доктора педагогічних наук,
професора кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ГАЛІВА МИКОЛИ ДМИТРОВИЧА

про дисертаційне дослідження

НАНІВСЬКОГО РОМАНА СЕМЕНОВИЧА

«Освітня діяльність та педагогічні погляди

Омеляна Вишневського (1931 – 2019)»,

представлене на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Для будь-якої науки одним із імперативних чинників її подальшого розвитку є дослідження власних іманентних історичних основ, об'єктивних і суб'єктивних факторів зростання, інтенсивного та екстенсивного накопичення інтелектуального матеріалу протягом усього часу її існування. Українська педагогічна наука, звісно, не є винятком. З часу здобуття Україною незалежності вчені комплексно і цілісно вивчають минувшину вітчизняної педагогічної науки та освіти, при цьому віднедавна об'єктом їхніх зацікавлень усе частіше стають напрацювання та практичний досвід українських педагогів другої половини ХХ і початку ХХІ ст. Серед них особливе місце займає О. Вишневський, який в зазначений період сформував авторське бачення теоретичних основ сучасної української педагогіки.

У цьому контексті дисертаційне дослідження Нанівського Р.С. є, безумовно, актуальним, своєчасним і перспективним, слугує науковим доробком до праць, які збагачують українську педагогічну біографістику. У цілому актуальність даного дослідження зумовлюється трьома найбільш важливими чинниками: *науково-біографічними* (цілісне вивчення життя та діяльності О. Вишневського передбачає з'ясування біографічних фактів, виокремлення життєвих етапів ученого); *історико-педагогічними* (потреба студіювання майже недосліджуваних раніше педагогічних поглядів О. Вишневського); *теоретико-методологічними* (необхідність утвердити проблему інтелектуально-педагогічної рефлексії вченого як невід'ємну, закономірну, хоч і не завжди визначальну складову української педагогічної думки кінця ХХ – початку ХХІ ст.).

Тема дисертаційного дослідження Нанівського Р.С. відповідає плану науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади особистісного і професійного розвитку сучасного фахівця в умовах інтеграції у міжнародний освітній простір» (№ держреєстрації 0121U113179).

Тему дослідження затверджено (протокол №3/22 від 24.10.2022 р.) та уточнено (протокол №8/24 від 25.03.2024 р.) Вченою радою Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Ретельний та різнобічний аналіз наукової кваліфікаційної праці Нанівського Р.С. уможливив виокремлення найбільш суттєвих наукових результатів, що мають теоретичне і прикладне значення для педагогічної науки і практики. Дисертантом розкрито біографію та освітню діяльність О. Вишневського, виокремлено періоди його життєвого шляху та розвитку педагогічних ідей. Укладено бібліографію наукових, методичних і науково-популярних публікацій педагога. Висвітлено освітньо-дидактичні візії науковця. З'ясовано погляди О. Вишневського на сучасне українське виховання та педагогіку розвитку. Охарактеризовано історико-педагогічні дослідження вченого, його методологічні позиції у річищі історії педагогіки. Окреслено можливості творчого використання педагогічних ідей О. Вишневського у сучасному освітньому просторі України.

3. Нові факти, одержані здобувачем

У дисертаційній роботі Нанівського Р.С. *уперше* здійснено комплексний аналіз освітньої діяльності, педагогічних поглядів та ідей Омеляна Вишневського; *виокремлено* три періоди його життєвого шляху: перший (1931 – 1955) – родинне виховання, здобуття початкової, середньої та вищої освіти; другий (1955 – 1978) – педагогічна діяльність у закладах загальної середньої освіти; третій (1978–2019) – праця у закладах вищої освіти та вихід на пенсію; *запропоновано* чотири періоди розвитку його науково-педагогічних досліджень: перший (1961–1989) – дослідження у річищі методики навчання іноземних мов; другий (1989–1995) – розробка засад перебудови навчально-виховного процесу у середній та вищій школах на засадах демократизації та гуманізації; третій (1996–2006) – розробка теорії сучасного українського виховання і розвитку, оновлення завдань дидактики, осмислення необхідності реформування структурних та змістових аспектів середньої освіти в Україні; четвертий (2007–2018) – дослідження українського виховного ідеалу з огляду на потреби внесення змін до українського національного характеру; *визначено* чинники формування світогляду О. Вишневського (родинне середовище, соціокультурні умови, науково-дослідницька діяльність); *розкрито* погляди О. Вишневського на сучасне українське виховання та педагогіку розвитку, проаналізованого бачення ним завдань, змісту та інструментарію формування характеру особистості; *висвітлено* освітньо-дидактичні візії педагога; *охарактеризовано* історико-педагогічні дослідження вченого.

Уточнено сутність дефініції «педагогічна біографістика», під якою Нанівський Р.С. розуміє наукову педагогічну дисципліну, що має історичний характер, спрямована на дослідження життя, світогляду, освітньої діяльності

та педагогічної спадщини діячів і послуговується міждисциплінарною (передусім історичною та педагогічною) методологією.

Подальшого розвитку набули положення щодо актуалізації педагогічних ідей освітнього діяча в умовах розвитку сучасного українського суспільства загалом та педагогічної науки і системи освіти зокрема.

До наукового обігу уведено невідомі раніше архівні джерела, маловідомі наукові та публіцистичні праці О. Вишневського.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Нанівського Р.С. дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність представлених автором результатів дослідження. Вивчення джерельної бази (335 найменувань, з них 7 – іноземною мовою), а також наукових здобутків і напрямів розвитку педагогічної науки уможливило виокремлення суперечностей між: а) досягненнями у розкритті та аналізі деяких напрямів розвитку української педагогіки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. і відсутністю значних напрацювань на ниві педагогічної біографістики окресленого періоду; б) наявністю й доступністю широкої джерельної бази для дослідження педагогічної персоналії зазначеного періоду і рівнем її опрацьованості у науковій площині; в) наявністю новітньої методології досліджень життя та педагогічної творчості науковця і прикладним рівнем її застосування і контексті конкретної історико-педагогічної студії; г) між повсякчас декларованою необхідністю повернення до української освітньої традиції, духовно-моральних, національних, родинних засад виховання дітей та молоді і недостатньою увагою до праць тих учених, предметом дослідницького інтересу яких були зазначені проблеми.

Представлений у вступі науковий апарат дослідження дав змогу виразити авторське бачення розв'язання аналізованої проблеми. Відзначимо й ретельно підібраний дисертантом методологічний інструментарій історико-педагогічного дослідження й загалом доволі послідовне дотримання ним методологічної дисципліни у контексті розв'язання поставлених завдань.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідження; ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу закладів системи вищої освіти України.

В анотаціях належно відображено зміст дисертації та висвітлено її суттєві аспекти й основні положення. Позитивне враження справляє оформлення роботи, а також науковий стиль, володіння сучасною науковою термінологією.

Достатньою видається апробація результатів дослідження, що підтверджується участю дисертанта у науково-практичних конференціях різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Дисертаційна праця Нанівського Р.С. має важливе значення для педагогічної науки та освітньої практики. Науково-теоретичні результати дослідження слугуватимуть історіографічним і концептуальним ресурсом для учених, які надалі студіюватимуть розвиток української педагогічної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст., визначатимуть її напрями, течії, наукові школи, педагогічну біографістику, методологічні платформи та проблемно-тематичні концентри. Звісно, педагогічна спадщина О. Вишневського є лише невеликою складовою надзвичайно масштабного комплексу педагогічних здобутків українських вчених-педагогів кінця ХХ – початку ХХІ ст., однак вона вирізняється специфічним авторським баченням, непересічними візіями багатьох проблемних моментів педагогічної теорії та освітньої практики.

Представлені у роботі історико-педагогічні напрацювання можуть використовуватися під час проведення навчальних занять у закладах вищої освіти; для написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт здобувачами вищої освіти; укладення навчально-методичних посібників.

На цьому акцентується у документах, які підтверджують впровадження результатів дослідження в освітній процес, зокрема ВСП «Педагогічний фаховий коледж Львівського національного університету імені Івана Франка» (довідка № 62/1 від 30.08.2024), Прикарпатського національного педагогічного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/303 від 26.09.2024), Ужгородського національного університету (довідка № 4136/01-14 від 26.09.2024), Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (довідка № 17/19-2990 від 26.09.2024), Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського (довідка № 06/32 від 30.09.2024).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Результати і висновки дисертаційної роботи можуть використовуватися у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти України; у процесі підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників; під час виконання подальших досліджень у рідній історії педагогіки як науково-педагогічної дисципліни.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

У змісті дисертації відображено доволі повну реалізацію усіх поставлених дисертантом завдань. Структура дисертаційної роботи, що складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел і літератури та додатків, характеризується логічною когерентністю й науково-смісловою обґрунтованістю. Власне це дало змогу дисертантові системно розгорнути репрезентацію освітньої діяльності та педагогічних поглядів О. Вишневського.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та методологічні засади дослідження» охарактеризовано історіографію проблеми, джерельну базу дослідження, розкрито її інформаційно-фактологічний потенціал, а також окреслено методологічні засади дослідження загальнонаукового,

коректно-наукового та інструментально-методологічного характеру. Використовуючи проблемно-тематичний та жанровий підходи Нанівський Р.С. цілком слушно поділив історіографічний доробок на три групи: 1) праці біографічного характеру, спрямовані на висвітлення головних етапів життя та професійної діяльності вченого; 2) студії педагогічних поглядів науковця; 3) рецензії і передмови до педагогічних праць дослідника. Джерельну основу дослідження класифіковано за традиційним у науково-біографічних студіях підходом: а) архівні документи; б) наукові, науково-методичні, науково-популярні (публіцистичні) праці О. Вишневського; в) спогади та інтерв'ю вченого.

Важливо, що Нанівський Р.С. зумів виділити декілька проблемно-тематичних напрямів у працях О. Вишневського: методика навчання іноземних мов; перебудова навчально-виховного процесу на гуманістичних і демократичних засадах; теорія виховання; педагогіка розвитку особистості і формування її характеру; реформування української системи освіти та модифікація змісту освітнього процесу; суспільно-педагогічні процеси та завдання педагогіки перед новими політичними викликами; історія педагогіки; теоретико-педагогічні синтези.

У другому розділі «Життєвий шлях та освітня діяльність Омеляна Вишневського» розкрито головні аспекти біографії педагога, висвітлено здобуття ним освіти, становлення світогляду в умовах родинного виховання, з'ясовано головні аспекти його педагогічної праці у закладах загальної середньої освіти, поступове зацікавлення науковою роботою у рідній методикі навчання іноземних мов. Висвітлено науково-педагогічну діяльність О. Вишневського у закладах вищої педагогічної освіти, його активну громадсько-просвітницьку працю в умовах відродження української державності.

Ретельне опрацювання встановлених фактів і концептуальне осмислення біографічних вимірів дало змогу Нанівському Р.С. запропонувати цілком обґрунтовану періодизацію життя, освітньої та наукової діяльності вченого.

Третій розділ «Освітньо-дидактичні та історико-педагогічні візії Омеляна Вишневського» присвячений поглядам вченого-педагога на завдання перебудови і розвитку української освіти (передусім її середньої ланки), трактування ним функцій і змісту освіти, формування нових дидактичних принципів, пропозиції щодо удосконалення навчального процесу. Водночас у розділі окреслено зміст, напрями і результати історико-педагогічних студій О. Вишневського, який фокусувався на аналізі педагогічної спадщини Івана Франка, Григорія Ващенка, Якіма Яреми.

У четвертому розділі «Погляди Омеляна Вишневського на виховання і розвиток особистості» охарактеризовано концептуальне бачення педагогом загальних засад виховання і розвитку особистості, трактування ним змісту виховання і розвитку, розкриття чинників і методів виховання та розвитку. Водночас, окреслено можливості використання ідей та рекомендацій О. Вишневського у сучасному освітньому просторі України, передовсім у

практиці навчання, виховання і розвитку дітей шкільного віку. Загалом Нанівському Р.С. вдалося глибоко проаналізувати застосування дрогобицьким науковцем системно-ціннісного підходу до визначення змісту виховання, а також актуалізацію О. Вишневським педагогічних ідей виховання характеру особистості.

Загальні висновки дисертації корелюють із задекларованою метою та завданнями роботи, й доволі повно узагальнюють результати дослідження. Вважаємо, що наукові положення і висновки дисертації мають необхідний рівень достовірності, що забезпечується об'ємним використанням педагогічних джерел, історіографічних напрацювань і новітніх методик історико-педагогічного дослідження.

Важливо, що у процесі дослідження Нанівський Р.С. не лише розкривав погляди О. Вишневського на навчання і виховання дітей та молоді, але й критично оцінював ті чи інші концепції педагога, деякі з них ставлячи під сумнів, фіксуючи деякі випадки непослідовності тверджень або неповноти думки.

8. Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації

Позитивно оцінюючи наукові здобутки дисертанта, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. У другому розділі дисертації (п. 2.2 і 2.3.) разом з інформацією біографічного характеру охарактеризовано здобутки О. Вишневського у сфері методики навчання англійської мови. На нашу думку, методичну спадщину вченого, яка охоплює близько тридцяти наукових студій і методичних посібників, слід було представити в окремому підрозділі третього розділу.

2. Деякі складові педагогічних поглядів О. Вишневського, на наше переконання, доцільно було б охарактеризувати більш повно. Зокрема, детальніше розкрити аргументацію вченого щодо впровадження до навчальних планів середніх шкіл предмету «Християнська етика» (с. 154), більш глибоко висвітлити обґрунтування науковцем необхідності використання ідей Першого українського педагогічного конгресу у практиці сучасного українського виховання (с. 126).

3. Віддаючи належне скрупульозній і трудомісткій роботі дисертанта щодо укладення повної бібліографії О. Вишневського (додаток Ж), відзначимо, що у переліку наукових праць вченого відсутня «Концепція перебудови навчально-виховного процесу у Дрогобицькому педагогічному інституті ім. І. Франка» (Дрогобич, 1989, 36 с.). Щоправда, ця брошура була надрукована невеликим накладом, тож на сьогодні є бібліографічною рідкістю.

4. Ілюстративну складову дисертації збагатили б матеріали з родинного архіву О. Вишневського, який зберігається в його сина Ігоря Омеляновича Вишневського.

5. Розкриваючи біографію О. Вишневського, дисертант не згадав про факт нетривалої співпраці з Дрогобицькою духовною семінарією УГКЦ, де професор викладав спецкурс християнської педагогіки.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати та основні положення, висновки і рекомендації достатньо повно викладено у восьми одноосібних публікаціях, серед яких: 4 статті у виданнях, що належать до переліку наукових фахових видань України, 4 праці апробаційного характеру.

10. Висновок

Отже, аналізоване дисертаційне дослідження Нанівського Р.С. на тему: «Освітня діяльність та педагогічні погляди Омеляна Вишневського (1931 – 2019)» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Нанівський Роман Семенович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Опонент:

професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри історії України
та правознавства Дрогобицького
державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Микола ГАЛІВ

